

Melisa Bureković¹

PREGLED PROUČAVANJA LINGVISTIČKOG FENOMENA NEGACIJE

Sažetak

*Cilj ovog rada je prikaz dosadašnjih proučavanja lingvističkog fenomena negacije od Jespersena (1917) do novijih istraživanja u okviru generativne gramatike, koja kao polazište uzimaju monografiju Klime (1964). Klima (1964) i njegovi sljedbenici, Lasnik (1972), Pollock (1989), Laka (1990), Progovac (1994, 2005), Haegeman (1995) i Zanuttini (1997), pažnju usmjeravaju na formalno sredstvo iskazivanja rečenične negacije, pri čemu nastoje utvrditi posjeduju li jezici univerzalno formalno obilježje koje odgovara značenju negacije. Kao formalno obilježje negacije predlažu oznaku *Neg*, projekciju *NegP* i odnos specifikator – upravna riječ. U fokusu njihovog istraživanja jeste i licenciranje riječi i izraza negativnog polariteta (u daljem tekstu: licenciranje *NPI*), relativni opseg negacije i konstituentna nadređenost. Licenciranje *NPI* se posmatra sa stanovišta je li princip licenciranja najčešće sintaksičke prirode, semantičko-pragmatičke, ili pak obje, te je li samostalan u smislu da služi isključivo za licenciranje *NPI* ili je vezan za principe drugih modula. Istraživanjem relativnog opsega negacije i konstituentne nadređenosti pokušava se odrediti u kolikoj su mjeri, i jesu li uopće, sintaksičke strukture odgovorne za fenomen opsega negacije.*

Ključne riječi: generativna gramatika, Jespersen (1917), Klima (1964), formalno obilježje negacije, oznaka *Neg*, projekcija *NegP*, odnos specifikator – upravna riječ, licenciranje *NPI*, opseg negacije i konstituentna nadređenost

¹ Viša asistentica, Filozofski fakultet u Zenici, Odsjek za engleski jezik i književnost, m.burekovic@gmail.com
Rad autora je dostavljen 15. 10. 2013. godine, a prihvaćen za objavljivanje 9. 12. 2013. godine.

Uvod

Proučavanje negacije od Platona i Aristotela pa sve do danas igralo je značajnu ulogu kako na polju logike, tako i na polju lingvistike. Dijahronijski posmatrano, prvo pitanje kojim su se lingvisti bavili u okvirima rečenične negacije jeste odnos između forme i značenja. Pokušavali su dati odgovor na pitanje šta zapravo negira negativni element u rečenici, tj. koji se rečenični dijelovi nalaze u opsegu negacije. Tradicionalno se opseg negacije definisao semantički i uglavnom se dovodio u vezu s Aristotelovim poimanjem proturječne negacije kao načina predikacije prema kome predikat može biti ili potvrđen ili negiran od strane svog subjekta (Horn, 1989: 9). Ovaj Aristotelov način tretiranja negiranja predikata je primijenio Horn (1989: 8) tako što je sve negacije šireg opsega u glavnim klauzama tretirao kao negiranje predikata. Horn navodi da će „negiranje predikata², po Aristotelu, imati istinosnu vrijednost ukoliko ga subjekt ne uspije označiti ili ukoliko se subjekt ne nađe unutar domena predikata“.

Novija istraživanja negacije u lingvističkoj teoriji su se bavila različitim aspektima negacije, među kojima posebno fenomenom negativnog polariteta koji ukazuje na vezu između sintakse i semantike, a njihovo polazište su bile monografije Jespersena (1917) i Klime (1964).

Doprinos Jespersena (1917) i Klime (1964)

Jespersenova monografija, u kojoj su obuhvaćeni raznoliki aspekti negacije, kao što su fenomen višestruke negacije, interpretacija markirane negacije, kontrast između rečenične i konstituentne negacije, da spomenemo samo neke, predstavljala je obrazac za neka od poznatijih djela o negaciji, poput onih autora Ota (1980) i Horna (1989), koja su upotpunjena novijim lingvističkim saznanjima. Jespersenovo stajalište da postoji snažna veza između sintaksičkog statusa negativnog markera i jezika koji ispoljavaju višestruku negaciju poslužila je kao polazište za Zeijlstrinu (2008) analizu višestruke negacije kao sintaksičkog slaganja u okviru minimalističke teorije provjeravanja obilježja.

² Unutar Hornovog (1989) i Aristotelovog sistema, rečenična negacija nije propozicijski operator koji se slobodno i periferno javlja na jednom mjestu kao što je slučaj u propozicijskoj logici, već je operator na predikaciji. Ladusaw (1996:59) pak smatra da je ova vrsta negacije egzocentrični operator po tome što ne negira rečenicu, već od subjekta i predikata tvori propoziciju.

Najveći doprinos Jespersena se ogleda u onome što je poznato kao „Jespersenov krug“ po kome se marker negacije u datom jeziku postepeno stopi u glagolsku proklitiku koja je fonološki nenaglašena, pa je samim time oslabljeno značenje negiranja, da bi se potom negiranje naglasilo dodavanjem nove riječi koja je tokom vremena podložna istom stapanju kao početni marker negacije kome je dodata. Jespersen smatra da je ovaj fenomen motivisan tenzijom između semantičke važnosti negacije i fonološke oslabljenosti njenog morfosintaksičkog iskazivanja. „Jespersenov krug“ igra centralnu ulogu u razvoju međusobno povezanih fenomena, negativnog polariteta i višestruke negacije, koji su ključni za novija istraživanja sintakse i semantike negacije.

Doprinos Klime (1964) leži u tome što je on prvi pokušao objasniti fenomen negacije u okvirima generativne gramatike. Iako je teorijski okvir njegovog rada tokom vremena u velikoj mjeri modificiran, on ipak predstavlja polaznu tačku za novija istraživanja koja su usmjerena na formalno sredstvo iskazivanja značenja rečenične negacije, prirodu projekcije *NegP*, licenciranje riječi i izraza negativnog polariteta te na relativni opseg negacije i konstituentnu nadređenost.³

Formalno sredstvo iskazivanja značenja rečenične negacije

Centralno pitanje kojim se bavila i još uvijek se bavi sintaksička teorija ima za cilj da što tačnije odredi koja će vrsta strukture *i*/ili odnosa služiti kao formalno sredstvo iskazivanja značenja rečenične negacije te imaju li jezici posebno, i po mogućnosti, univerzalno formalno obilježje koje odgovara značenju negacije. U lingvističkim analizama formalni opisi rečenične negacije su postajali sve apstraktniji, krećući se od samog prisustva posebne oznake za negaciju *Neg* na posebnom mjestu

³Radford (2007:327) definiše konstituentnu nadređenost (*c-command*) kao strukturalni odnos između dva konstituenta. Konstituent X je konstituentno nadređen konstituentu Y ukoliko se, takoreći, ili oba nalaze na istoj visini unutar strukture, ili ukoliko je X iznad Y, kada govorimo o asimetričnoj nadređenosti. Formalno govoreći, konstituent X je konstituentno nadređen svojoj sestri konstituentu Y i bilo kojem drugom konstituentu Z unutar konstituenta Y, ali je isto tako konstituent Y konstituentno nadređen svojoj sestri konstituentu X i bilo kojem drugom konstituentu W unutar konstituenta X. Konstituent X je asimetrično konstituentno nadređen konstituentu Z unutar konstituenta Y, jer Z ne može biti konstituentno nadređeno X. U asimetričnom odnosu nadređenosti su i Y i W, gdje je Y asimetrično konstituentno nadređen konstituentu W.

unutar rečenice, preko posebne projekcije za negaciju *NegP*, sve do postojanja strukturalnog odnosa između određenih elemenata kao što je odnos između specifikatora i upravne riječi.

Oznaka Neg

Oznaku *Neg* je uveo Klima (1964) i smjestio je u predrečeničnu poziciju iz koje se kasnije pomjera ili u poziciju pomoćnog glagola (u daljem tekstu: pozicija *Aux*) kome se pripaja ili pak u poziciju neodređenih izraza u koje se inkorporira. Za razliku od Klime (1964), Lasnik (1972) se detaljno bavio pitanjem prvobitne pozicije *Neg* pri čemu je dvojio između polazne predrečenične pozicije, što je pretpostavka Klime (1964), i pozicije *Aux* te je zaključio da se *Neg* zapravo javlja u poziciji komplementizatora (u daljem tekstu: pozicija *Comp*). Sva ova razmatranja i pretpostavke su dovele do tvrdnje da se formalno obilježje rečenične negacije prirodnih jezika može predstaviti prisustvom oznake *Neg* u predklauzalnoj ili *Comp* poziciji.

Projekcija NegP

Pollock (1989) je zauzeo drugačije stajalište koje je dovelo do postuliranja posebne projekcije za negaciju, tj. *NegP*. Bazirajući se na komparativnoj sintaksi engleskog i francuskog s fokusom na varijacije po pitanju reda riječi, on predlaže hipotezu o tzv. rascijepljenoj projekciji IP (*The Split IP Hypothesis*). Po toj hipotezi funkcionalne kategorije poput slaganja, negacije ili glagolskog vremena predstavljaju posebne funkcionalne upravne riječi koje projiciraju vlastitu sintagmatsku kategoriju. Iz toga proizlazi da je negacija upravna riječ posebne negacijske sintagme *NegP*.

Pollockovo stajalište je u značajnoj mjeri razradila Zanuttini (1991) u svojoj disertaciji. Predložila je trodijelnu sintaksičku strategiju predstavljanja rečenične negacije, jer u nekim jezicima marker negacije dolazi ispred finitnog glagola, kao na primjer u talijanskom *non*, u španskom *no*, dok u nekim varijantama romanskih jezika dolazi poslije finitnog glagola, kao npr. u pijemontskom *nen*, pa tako više nalikuje adverbijalnom modifikatoru glagolske sintagme. Također je primijetila da postoje i oni romanski jezici u kojima negacija za sobom vuče i neki drugi element, što je slučaj s francuskim *ne*, predverbalnim obično neobaveznim negativnim markerom koji je poput klitike i koji,

ukoliko se uopće javlja, za sobom povlači rječcu *pas*, obavezni postverbalni marker.⁴ Zanuttini (1991) je posebnu pažnju posvetila posljedicama tipološki različitih sistema rečenične negacije na teorijsku gramatiku. Predložila je da se varijacije na polju rečenične negacije razmatraju tako što će se markeri predverbalne negacije tretirati kao *Neg* upravne riječi koje projiciraju funkcionalnu kategoriju *NegP*, kao što je uradio Pollock (1989), dok će se „teži“ postverbalni elementi negacije koji su poput adverbura tretirati kao *NegP* adjunkti. Pretpostavljalo se da će ove dvije sintaksički različite negacije na raznovrsne načine uzajamno djelovati s ostalim sintaksičkim fenomenima. Prema tome, ukoliko *NegP* uzima sintagmu glagolskog vremena (*Tense Phrase (TP)*) kao svoj obavezni komplement, time je neposredno dato objašnjenje za distribucijske karakteristike predverbalne negacije, kao i za izuzimanje predverbalne negacije (*Neg⁰*) u imperativima, apsolutnim i participskim konstrukcijama, dok je postverbalna negacija, kao neselektivni adjunkt, neograničena, te se kao takva može slobodno javljati u spomenutim konstrukcijama.⁵ Rad Zanuttinijeve je pokazao da proučavanje fenomena negacije ima bitne reperkusije na drugim poljima gramatičke analize.

U svom kasnijem radu, Zanuttini (1997) daje objašnjenje za identične semantičke vrijednosti sintaksički različitih tipova negacije dovodeći ih u vezu s funkcionalnom projekcijom sintagme polariteta (*Polarity Phrase (PolP)*) na razini logičke forme (*LF*), a na taj način neutralizira površinske strukturne razlike između različitih predstavljanja negacije. Pristup Zanuttinijeve je po ovom pitanju sličan pristupu Klime (1964) po kome se negativni operator iz jedne pozicije, u dubinskoj strukturi po Klimi, a po Zanuttinijevoj na razini logičke forme, realizira na različitim pozicijama površinske strukture.

⁴ Zanuttini se fokusirala na sinhronijske faze koje predstavljaju presjek dijahronijske tendencije negacije za premještanjem, naročito predverbalne negacije koja fonološki oslabi te se u toku jednog perioda pojača elementom negativnog polariteta, da bi se, na kraju, tim istim elementom u potpunosti zamijenila. Primjećujemo da se ovdje radi o „Jespersenovom krugu“.

⁵ Iako je Zanuttini svoju pažnju usmjerila na distribuciju negacije u romanskim jezicima, markeri negacije u engleskom jeziku *n't* i *not* se na analogan način mogu predstaviti kao funkcionalna upravna riječ, odnosno kao adverbijalni elementi, doprinoseći na taj način sintaksičkoj formalizaciji flektivne analize markera negacije *n't* kod Zwickyja i Pulluma (1983).

Odnos između specifikatora i upravne riječi

Odnos između specifikatora i upravne riječi kao formalnog sredstva iskazivanja značenja rečenične negacije su razradile Haegeman i Zanuttini (1991) i Haegeman (1995). Haegeman i Zanuttini (1991) su krenule od pretpostavke da je sintaksa negativnih rečenica paralelna sintaksi upitnih rečenica te su na osnovu WH-kriterija (*WH-criterion*) koji je predložio Rizzi (1996), uvele NEG-kriterij⁶ po kome *Neg* operator mora biti u odnosu specifikatora i upravne riječi s X^0 [*NEG*]. Haegeman (1995) je otišla korak dalje pa je WH-kriterij i NEG-kriterij svela pod AFEKT-kriterij,⁷ koji ne samo da reguliše i interperetaciju i distribuciju afektivnih operatora već i dovodi do pomjeranja kako maksimalnih projekcija *XP*, tako i pomjeranja upravnih riječi X^0 , tačnije pomjeranja I-C. Haegeman (1995:94) je navela da AFEKT-kriterij u sebi sadrži opći zahtjev Teorije minimalizma da afektivni leksički elementi posjeduju morfološka obilježja koja moraju biti provjerena tako što se uporede s obilježjima funkcionalne upravne riječi. Međutim, AFEKT-kriterij je u suprotnosti s postavkom Chomskog (1995) da se dva različita tipa pomjeranja, *XP* pomjeranje i X^0 pomjeranje, mogu odvijati u različitim modulima te da je pomjeranje morfološki uvjetovano, a ne time da se pomjereni element nađe u poziciji opsega, koja je definisana AFEKT-kriterijem. Teorija kriterija se ne oslanja ni na kakve specifične simbole i projekcije za iskazivanje rečenične negacije. Njen jedini zahtjev je prisustvo određene vrste odnosa, poput apstraktnog odnosa specifikatora i upravne riječi, koji odgovara značenju rečenične negacije. U skladu s teorijom kriterija je tvrdnja koju iznosi Acquaviva (1997:74) da „rečenična negacija može biti predstavljena kao struktura s promjenljivim operatorom“.

⁶ Unutar AFEKT-kriterija objedinjuju se WH-kriterij i NEG-kriterij.

⁷ Haegeman (1995:93, 163) smatra da afektivni elementi poput *who* i *no one* posjeduju afektivna obilježja [WH] i [NEG], ali i da rečenica sama po sebi posjeduje ta obilježja na funkcionalnim upravnim riječima. Afektivni operatori poput WH- i NEG- konstituenata podliježu zahtjevu licenciranja u okviru *Spec-head slaganja*, koji se formuliše kao AFEKT-kriterij po kome:

(i) AFEKTIVNI operator mora biti u odnosu specifikatora i upravne riječi s [AFEKTIVNOM] X^0

(ii) [AFEKTIVNA] X^0 mora biti u odnosu specifikatora i upravne riječi s AFEKTIVNIM operatorom

Priroda projekcije NegP

Proučavanje prirode projekcije *NegP* se kretalo u okvirima njenog pozicioniranja u odnosu na druge funkcionalne projekcije, pri čemu treba spomenuti tri stvari. Prva je ta da se negacija nalazi unutar projekcije tzv. flektivne sintagme (*Inflectional Phrase (IP)*), između sintagme slaganja (*Agreement Phrase (AgrP)*) i sintagme glagolskog vremena (*Tense Phrase (TP)*), što znači da se oznaka negacije ne nalazi u predrečeničnoj poziciji (kao što su tvrdili Klima i Lasnik). Druga stvar koju treba istaći je da je pozicija *NegP* u odnosu na *TP* parametrizovana na način koji je predložila Laka (1990).⁸ Parametrizaciju pozicije *NegP* je dalje razradio Ouhalla (1990).⁹ Treća stvar koju treba istaći, a tiče se sintaksičkog statusa *NegP*, jest postavka Pollocka (1989:421) da potvrdne rečenice sadrže funkcionalnu projekciju *Ass(ertion)P*, kao što negativne rečenice sadrže *NegP*. Pollock ovu svoju postavku smatra „modernim“ prikazom ideje Chomskog. Uvođenje simetričnih funkcionalnih kategorija *AssP* i *NegP* je predstavljalo novu temu za višestoljetnu raspravu između lingvista koji naglašavaju potpuno podudaranje između afirmativnih i negativnih rečenica i onih koji naglasak stavljaju na markirani, derivirani i tipično sporedan status negativnih rečenica.¹⁰

Laka (1990) ide korak dalje, pa predlaže da *NegP* u sintaksi nema neovisan status, već je obuhvaćena onim što ona označava kao ΣP (*SigmaP*), a što zapravo objedinjava *NegP* i *AssP*, tj. negativne i afirmativne rečenice. Srž svih nabrojanih postavki se krije u tome da formalno predstavljanje rečenične negacije podrazumijeva prisustvo posebne funkcionalne projekcije (*NegP*) ili pak lociranje neg-obilježja u okviru neke postojeće projekcije

⁸ Laka (1990:82) je primijetila da nije moguće kontrastivno fokusirati glagolsko vrijeme pod negacijom, iz čega proizlazi da negacija nema opseg nad cijelom rečenicom, već nad osnovnim propozicijama ograničenim na glagolski predikat, što znači da je *TP* konstitutivno nadređena *NegP*. Naime, Laka (1990:9) uvodi *Tense C – command Condition* po kome T mora biti konstitutivno nadređeno svim propozicijskim operatorima klauze na nivou *S*-strukture. S druge strane, smatra da na nivou *D*-strukture pozicija *NegP* u odnosu na *TP* predstavlja parametar. Tako se u engleskom jeziku *NegP* generira ispod *TP* (kao u Pollock, 1987. i Chomsky, 1989), dok je u jezicima poput baskijskog negacija generirana iznad *TP*.

⁹ Sudeći po Chomskom (1995), to djelo je pružilo najznačajnije rezultate u okvirima *Teorije principa i parametara*.

¹⁰ Vidi Horn (1989: poglavlje 1 i 3).

bez postuliranja *NegP*. Detaljnijim sintaksičkim pozicioniranjem rječe *not* u engleskom jeziku i s tim usko vezanim operacijama pomjeranja glagola bavili su se, između ostalih, Pollock (1989), Baker (1991) i Williams (1994).

Haegeman (1995), Zanuttini (1997) i ostali koji na njima sličan način pristupaju proučavanju negacije, smatraju da negacija može imati opseg nad cijelom rečenicom samo ukoliko se u površinskoj strukturi javlja u poziciji u kojoj je konstitutentno nadređena sintagmi glagolskog vremena (*TP*). Ovo stajalište podrazumijeva da jezici u kojima je prisutna višestruka negacija ne dozvoljavaju da negacija bude iskazana unutar same *VP*, pa otuda i asimetrija između pozicije subjekta i objekta negativnih imeničkih sintagmi ili negativnih kvantifikatora u talijanskom jeziku.¹¹

Licenciranje riječi i izraza negativnog polariteta

Pristupi proučavanju licenciranja riječi i izraza negativnog polariteta mogu se posmatrati kroz dvije različite perspektive. Prva postavlja pitanje je li princip licenciranja najčešće sintaksičke prirode, kako tvrde Klima (1964) i Laka (1990), semantičko-pragmatičke, po stanovištu Ladusawa (1979), ili pak obje, po tvrdnjama Linebargerove (1980). Druga perspektiva razmatra pitanje da li je princip licenciranja samostalan u smislu da služi isključivo za licenciranje *NPI*, po stanovištu Klime (1964), ili je vezan za neovisno motivisane principe drugih modula, kao na primjer za teoriju pomjeranja, što zastupa Kayne (1981), ili za teoriju vezivanja, što zagovara Progovac (1994). Unutar sintaksički orijentiranih pristupa, nameću se još dva kriterija. Prvi kriterij treba da utvrdi koja vrsta temeljnog odnosa služi za formulaciju principa licenciranja, a drugi da odredi na kojem se nivou predstavljanja taj princip primjenjuje.

U literaturi su predložene skoro sve moguće kombinacije ova dva kriterija, tako da se kao temeljni odnosi navode „u konstrukciji sa“ (*in construction with*), kao u Klima (1964), nadređenost (*command*), konstitutentna nadređenost (*c-command*), prethođenje (*precedence*), upravljanje (*government*), slaganje specifikatora i

¹¹ (i) a. *Nessuno* (*non) telefona a Gianni.

„Niko ne telefonira Đaniju.“

b. *Gianni* *(non) telefona a nessuno.

„Đani ne telefonira nikome.“

upravne riječi (*Spec-Head agreement*), predikatsko-argumentska struktura (*predicate-argument structure*), neposredan opseg (*immediate scope*) i njihove različite kombinacije, dok se kao mogući nivoi primjene principa licenciranja navode D-struktura, S-struktura, LF i Semantičko predstavljanje. Različiti autori su tretirali i predlagali raznovrsne kombinacije; tako je npr. Laka (1990) primjenjivala konstituentnu nadređenost (ili „u konstrukciji s“) na nivou S-strukture, a neki drugi na nivou LF. Pojedini autori su konstituentnu nadređenost i prethođenje primjenjivali na nivou D-strukture, a drugi su ih primjenjivali na nivou S-strukture. Nadalje, odnos specifikator – upravna riječ se kod nekih primjenjivao na nivou S-strukture, a kod drugih na nivou LF.

Vrijedi istaći činjenicu da licenciranje *NPI*, kada je ograničeno na, ili ujedinjeno s principima drugih modula, neizbježno iznosi na vidjelo inherentne probleme tih modula. Na primjer, teorija pomjeranja u sklopu licenciranja *NPI* ne samo da ukazuje na prirodu samog licenciranja, već i na neke nelogičnosti te teorije. Tako, činjenica da samo jedan licencor može licencirati više riječi ili izraza negativnog polariteta u istoj rečenici kao u primjeru *Mary didn't give anything to anybody* nagovještava potrebu za nekom vrstom mehanizma koje bi vršilo višestruku provjeru obilježja. Nadalje, Rizzi (1990) je, proučavanjem nepodudarnosti licenciranja između različitih jezika, doveo do usavršavanja statusa A/A' relevantnih pozicija¹² i formulisanja uslova lokalnosti (*locality conditions*).¹³ Progovac (1994) je, u suštini, uradila isto primjenjujući teoriju vezivanja na riječi i izraze negativnog polariteta.

Pored uslova licenciranja, sintaksički pristup proučavanju negativnog polariteta podrazumijeva i nastojanje da se odredi gdje se licencori mogu pojaviti u strukturi klauze. Ovo pitanje je

¹² Radford (2007:322) A-poziciju definiše kao poziciju koju može zauzimati samo argument, dok A'-poziciju može zauzimati i argument i ne-argument, npr. adjunkt. Termin A-pozicija zapravo označava subjekatsku poziciju ili poziciju leksičkog komplementa, dok se terminom A'-pozicija naziva pozicija specifikatora unutar komplementizatorske sintagme *CP*.

¹³ Uslov lokalnosti zahtijeva pomjeranje *najbližeg* relevantnog konstituenta, a može se ilustrovati sljedećim primjerima preuzetim iz Radford (2007:21):

(i) *Who had he said would do what?* (cf. He had said **who** would do **what?**)

(i) **What had he said who would do what?* (cf. He had said **who** would do **what?**)

Tako se pri tvorbi *wh*-pitanja u poziciju [Spec, CP] mora pomjeriti najbliži *wh*-element, kao u (i), u protivnom pitanje nije gramatično, kao u (ii).

naročito bitno pri proučavanju struktura kao što su upitne i kondicionalne rečenice, komparativne konstrukcije, komplementi adverbzativnih glagola, u kojima su riječi i izrazi negativnog polariteta licencirani bez vidljivo prisutne negacije. Da bi se razjasnilo licenciranje u takvim kontekstima, Progovac (1988) i Laka (1990) predlažu postojanje apstraktnih negativnih komplementizatora, a kasnije Progovac (1994) i Haegeman (1995) predlažu postojanje neg-obilježja u području CP, dok u novije vrijeme Progovac (2005) neg-obilježje pripisuje projekciji sintagme polariteta (*Polarity Phrase (PolP)*).

Sa stanovišta semantičkog proučavanja polariteta, većina autora, među kojima su Ladusaw (1979), Hoeksema (1994), Israel (1996), smatra da osnovni problem tog proučavanja leži u određivanju članova klase negativnih konteksta. Međutim, neminovno se nameće pitanje šta se može nazvati negativnim kontekstom. Pozivajući se na ranija proučavanja prirode skalarne predikacije unutar formalne teorije kvantifikatora, Ladusaw (1979) je identifikovao niz konteksta u kojima se licenciraju riječi i izrazi negativnog polariteta tako što je upotpunio obilježje [*Affective*] koje je Klima (1964) morao vezati za kontekste koji ih licenciraju.¹⁴ Uočeno je da izraze pozitivnog polariteta, poput *far better*, *would rather*, *somewhat*, koji se javljaju samo izvan domena negacije, „isključuju“ isti oni operatori koji „uključuju“ riječi i izraze negativnog polariteta.

Međutim, Linebarger (1980) je na drugi način proučavala negativni polaritet, koristeći Bakerov (1970) model, uvjet lokalnosti i složeniji pragmatični pristup koji uključuje Griceovu implikaturu.¹⁵ Linebarger je tokom godina prerađivala svoju teoriju

¹⁴ Vidi Horn (1989:xxiv)

¹⁵ Griceova implikatura je svoju primjenu našla u pragmatiki, posebnoj lingvističkoj disciplini nastaloj početkom sedamdesetih godina, koja za predmet svoj istraživanja uzima komunikacijski aspekt jezika. Filozof Paul Grice je odbacio konvencionalnost jezičke komunikacije i uspostavio pojam *implikacije* kao posebnog načina zaključivanja u jeziku, koji je suprotstavljen „logičkoj implikaciji“ i „logičkoj posljedici“, koji se odnose na semantički sadržaj iskaza. Grice značenje riječi „implicirati“ ograničava na govornike, dok rečenice, tvrdnje i stavove uvodi u logičke odnose. Najbitnija osobina implikacije je ta da je poništiva, tj. da može nestati kada je iz konteksta izricanja jasno da ovakvo zaključivanje nije dio potpune komunikacijske namjere izricanja, što Levinson (1983:116) ilustruje dijalogom u kome Johnov susjed, upitan od strane poreznika koliko krava ima John, u namjeri da Johnu olakša poreske obaveze, odgovara da John ima tri krave:

zbog nedovoljno ograničenog pristupa zasnovanog na implikaturi, dok je Progovac (2005) svoje stanovište zasnovano na teoriji vezivanja, u međuvremenu, zamijenila teorijom provjere obilježja. Ostali autori, kao što su Kadmon i Landman (1993), Israel (1996) i pripadnici tzv. Groningenske škole negativnog polariteta (Hoeksema 1994, Rullmann 1996, van der Woulden 1997) su, u međuvremenu, pokušavali dodatno pojasniti i proširiti *teoriju konteksta silaznog podrazumijevanja*¹⁶ (*the theory of downward-entailing contexts*) na nedostatke teorije Ladusawa koju je razradila Linebargerova.¹⁷

Relativni opseg i konstituentna nadređenost

Na području istraživanja relativnog opsega negacije i konstituentne nadređenosti, cilj sintaksičkog istraživanja je da se odredi u kolikoj su mjeri, i jesu li uopće, sintaksičke strukture odgovorne za fenomen opsega negacije. Ukoliko jesu, potrebno je identificirati sami princip opsega, kao i nivo predstavljanja na

Poreznik: *Ima li John zaista potreban broj krava?*

Susjed: *O, svakako, tri krave ima.*

Iz konteksta izricanja je jasno da je zbog poreskih olakšica bitno da John ima određeni broj krava, a nije bitan njihov tačan broj.

¹⁶ Huddleston i Pullum (2006:817-819) koncept *silaznog* ili pak *uzlaznog podrazumijevanja* ilustruju koristeći dva seta rečenica:

- (i)
 - a. *No one would deliberately injure an animal.*
 - b. *No one would deliberately injure a mammal. Downward entailing*
 - c. *No one would deliberately injure a horse.*
 - d. *No one would deliberately injure a racehorse.*
- (ii)
 - a. *Most people can afford to keep an animal.*
 - b. *Most people can afford to keep a mammal. Upward entailing*
 - c. *Most people can afford to keep a horse.*
 - d. *Most people can afford to keep a racehorse.*

U setu (i) u poziciji subjekta je negativni kvantifikator *no one*, a u setu (ii) kvantifikatorska sintagma *most people*. U svakom setu se nalazi ista *VP*, unutar koje se od primjera (a) do primjera (d), mijenja objekatska *NP* od riječi s najopćenitijim značenjem (*an animal*), sve do one s najspecifičnijim značenjem (*a racehorse*), te je zbog toga najteže ispuniti uslove koje *VP* iskazuje u primjeru (d).

S obzirom na to da rečenica (ib) podrazumijeva *donje* rečenice (ic) i (id), ali ne i *gornju* (ia), možemo reći da je *no one* „downward entailing“. Kod kvantifikatorske sintagme je obrnuto, stoga je ona „upward entailing“. Rečenica (iic) podrazumijeva *gornje* rečenice (iib) i (iia), ali ne i *donju* (iid), pri čemu se *donja* i *gornja* rečenica shvataju u smislu *iznad* i *ispod* rečenice koju uzimamo za polazište.

¹⁷ Vidi Horn (2001:174).

kome se taj princip primjenjuje, a odgovarajuće predstavljanje bi trebalo biti derivirano općim operacijama kao što su *Pomjeri α* (*Move α*).

Po jednom stajalištu, dvosmislenost koja se javlja kod relativnog opsega se može u potpunosti riješiti u okviru sintakse, uključujući sintaksu LF. Ovo stajalište su u okviru generativne semantike zastupali McCawley (1968) i Lakoff (1969) koji su semantičke odnose predstavljali u dubinskim strukturama, dok se kvantifikatorske sintagme spuštaju na površinsku poziciju, putem *spuštanja kvantifikatora* (*Quantifier lowering*) ili „Q-Magic“. S druge strane, May (1977) je postulirao da se kvantifikatorske sintagme podižu procesom *podizanja kvantifikatora* (*Quantifier raising*) iz površinskog nivoa u odgovarajuću poziciju na nivou LF, na kome su logički odnosi operatora predstavljeni pomoću odnosa asimetrične konstituentne nadređenosti.¹⁸

Po drugom stajalištu, uloga sintakse je ograničena na taj način da specificira samo neophodne uslove za određene odnose relativnog opsega, dok potpuna interpretacija ovisi od faktora diskursa. Ovo stajalište kasnije zastupa i May (1985) koji tvrdi da su operatori unutar određene projekcije slobodni po pitanju relativnog opsega, a tu su i Aoun i Li (1993) koji uvode pojam „lanca“ (*chain*)¹⁹ da bi tačno odredili koji je uslov neophodan za odgovarajući relativni opseg. Autori novijih radova koji se bave proučavanjem relativnog opsega i preklapanja sintakse i diskursa su Fox (1995) i Reinhart (1995). Premda negacija nije uvijek fokus ove vrste istraživanja, dobiveni rezultati po pravilu utječu na sintaksičko tretiranje opsega negacije.

Analize u okviru svih različitih, ali međusobno povezanih područja izučavanja rečenične negacije, kao što su relativni opseg i licenciranje *NPI*, oslanjaju se na nekoliko temeljnih odnosa prisutnih u formulacijama općih tvrdnji, od kojih je, trenutno, najbitniji odnos konstituentne nadređenosti. Stoga nije iznenađujuće što se taj odnos najčešće spominje u različitim radovima koji se bave sintaksom rečenične negacije.

¹⁸ Vidi Horn (1989:502-503)

¹⁹ Da bismo objasnili termin *lanac*, poslužiti ćemo se sljedećim primjerom u kome smo u poziciju iz koje je pomjeren *wh*-element ubacili oznaku *t*:

(i) **Who** had he said **t** would do what? (cf. He had said **who** would do what?)

U ovom slučaju pomjereni *wh*-element *who* i njegov trag *t*, tj. kopija, čine *lanac*. Glava lanca je *who*, a začelje je *t*.

Zaključak

Novija istraživanja lingvističkog fenomena negacije u okviru generativne gramatike, koja počivaju na monografiji Klime (1964), bazirala su se, uglavnom, na četiri međusobno povezana aspekta negacije: (1) formalno sredstvo iskazivanja rečenične negacije, (2) prirodu projekcije *NegP*, (3) licenciranje riječi i izraza negativnog polariteta i (4) relativni opseg negacije i konstituentnu nadređenost. Kao formalno sredstvo iskazivanja rečenične negacije prvo je predložena oznaka *Neg* (Klima 1964), zatim projekcija *NegP* (Pollock 1989), a potom odnos specifikator-upravna riječ (Haegeman i Zanuttini 1991) i Haegeman (1995). Proučavanje prirode projekcije *NegP* je bazirano na njeno pozicioniranje u odnosu na druge funkcionalne projekcije (između sintagme slaganja (*Agreement Phrase (AgrP)*) i sintagme glagolskog vremena (*Tense Phrase (TP)*)), parametrizaciju njene pozicije u odnosu na *TP* i na njen sintaksički status. Licenciranje riječi i izraza negativnog polariteta je za sobom povlačilo dva pitanja: (1) je li princip licenciranja najčešće sintaksičke prirode, kako tvrde Klima (1964) i Laka (1990), semantičko-pragmatičke, po stanovištu Ladusawa (1979), ili pak obje, po tvrdnjama Linebargerove (1980) i (2) je li princip licenciranja samostalan u smislu da služi isključivo za licenciranje *NPI*, po stanovištu Klime (1964), ili je vezan za principe drugih modula, kao, na primjer, teoriju pomjeranja, što zastupa Kayne (1981), ili teoriju vezivanja, što zagovara Progovac (1994). Sintaksičko istraživanje relativnog opsega negacije i konstituentne nadređenosti ima za cilj da odredi u kolikoj su mjeri, i jesu li uopće, sintaksičke strukture odgovorne za fenomen opsega negacije. McCawley (1968) i Lakoff (1969) su u okviru generativne semantike zastupali stajalište da se dvosmislenost koja se javlja kod relativnog opsega može u potpunosti riješiti u okviru sintakse. S druge strane, May (1985) i Aoun i Li (1993) smatraju da je uloga sintakse ograničena na taj način da specificira samo neophodne uslove za određene odnose relativnog opsega, dok potpuna interpretacija ovisi od faktora diskursa. Rezultati dobiveni izučavanjem raznih aspekata negacije u velikoj mjeri utječu na promišljanja o drugim lingvističkim fenomenima, jer je negacija usko vezana za principe morfosintakse i logičke forme.

Literatura

1. Acquaviva, P. (1997) *The Logical Form of Negation*. New York: Garland.
2. Aoun, J. and Li, Y. A. (1993) *Syntax of Scope*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
3. Chomsky, N. (1989) Some Notes on the Economy of Derivation. In: I. Laka and A. Mahajan, eds. *MIT Working Papers in Linguistics, Vol 10: Functional Heads and Clause Structure*. MIT, Cambridge: Massachusetts.
4. Chomsky, N. (1995) *The Minimalist Program*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
5. Baker, C. L. (1970) Double Negatives. *Linguistics Inquiry*, 1, pp. 169-189.
6. Baker, C. L. (1991) The Syntax of English *Not*: The Limits of Core Grammar. *Linguistic Inquiry*, 22, pp. 387-429.
7. Fox, D. (1995) Economy and Scope. *Natural Language Semantics*, 3, pp. 283-341.
8. Haegeman, L. (1995) *The Syntax of Negation*. Cambridge: CUP.
9. Haegeman, L. (2003) Negative Preposing, Negative Inversion and the Split CP. In: L. Horn and Y. Kato, eds. *Negation and Polarity*. New York: Oxford University Press, pp. 21-61.
10. Haegeman, L. and Zanuttini, R. (1991) Negative Heads and the Neg-Criterion. *Linguistic Review*, 8, pp. 233-52.
11. Hoeksema, J. (1994) On the Grammaticalization of Negative Polarity Items. *Proceedings of the Berkeley Linguistics Society*, 20, pp. 273-282.
12. Horn, L. R. (1989) *A Natural History of Negation*. Chicago: University of Chicago Press.
13. Horn, L. R. (2001) Flaubert triggers, squattive negation, and other quirks of grammar. In: J. Hoeksema, H. Rullmann, V. Sanchez-Valencia and T. van der Wouden, eds. *Perspectives on Negation and Polarity Items*. Amsterdam: John Benjamins, pp. 173-200.
14. Huddleston, R. and Pullum, G. K. (2006) *The Cambridge Grammar of the English Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
15. Israel, M. (1996) Polarity Sensitivity as Lexical Semantics. *Linguistics and Philosophy*, 19, pp. 619-66.
16. Jespersen, O. (1917) *Negation in English and Other Languages*. Copenhagen: A. F. Host.
17. Kadmon, N. and Landman, F. (1993) Any. *Linguistics and Philosophy*, 16, pp. 353-422.
18. Kayne, R. (1981) Two Notes on the NCI. In: A. Belletti et al., eds., *Theory of Markedness in Generative Grammar*. Pisa: Scuola Normale Superiore di Pisa, pp. 314-346.

19. Klima, E. (1964) Negation in English. In: J. Fodor and J. Katz, eds. *The Structure of Language*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, pp. 246-323.
20. Ladusaw, W. A. (1979) On the Notion „Affective“ in the Analysis of Negative Polarity. *Journal of Linguistic Research*, 1, pp. 1-15.
21. Ladusaw, W. A. (1996) Negation and Polarity Items. In: S. Lappin, ed. *Handbook of Contemporary Semantic Theory*. Oxford: Blackwell, pp. 321-342.
22. Laka, I. (1990) Negation in Syntax: On the Nature of Functional Categories and Projections. Dissertation, MIT.
23. Lakoff, G. (1969) On Derivational Constraints. *Proceeding of the Chicago Linguistics Society*, 5, pp. 117-139.
24. Lasnik, H. (1972) Analyses of Negation in English. Dissertation, MIT.
25. Levinson, S. C. (1983) *Pragmatics*. Cambridge: CUP.
26. Linebarger, M. (1980) *The Grammar of Negative Polarity*. Dissertation, MIT.
27. May, R. (1977) *The Grammar of Quantification*. Dissertation, MIT.
28. May, R. (1985) *Logical Form: Its Structure and Derivation*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
29. Ota, A. (1980) *The Meaning of Negation: Prolegomena to Semantics*. Tokyo: Taishukan.
30. Ota, A. (1981) Semantic Interpretation of NPs Containing *No*, *Sophia Linguistica*, 7, pp. 13-28.
31. Ouhalla, J. (1990) Sentential Negation, Relativized Minimality, and the Aspectual Status of Auxiliaries, *Linguistic Review*, 7, pp. 183-231.
32. Pollock, J.-Y. (1989) Verb Movement, UG, and the Structure of IP. *Linguistic Inquiry*, 20, pp. 365-424.
33. Progovac, Lj. (1994) *Negative and Positive Polarity: A Binding Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
34. Progovac, Lj. (2005) *A Syntax of Serbian: clausal architecture*. Bloomington, IN: Slavica.
35. Radford, A. (2007) *English Syntax: An Introduction*. Cambridge: CUP.
36. Radford, A. (2009) *Analysing English Sentences: A Minimalist Approach*. Cambridge: CUP.
37. Reinhart, T. (1995) *Interface Strategies, OTS Working Papers*. Utrecht: Research Institute for Language and Speech, University of Utrecht.
38. Rizzi, L. (1990) *Relativized Minimality*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
39. Rizzi, L. (1996) Residual Verb Second and the Wh-Criterion. In: A. Belletti and Luigi Rizzi, eds. *Parameters and Functional Heads:*

- Essays in Comparative Syntax*. Oxford: Oxford University Press, pp. 63-90.
40. Rullmann, H. (1996) Two Types of Negative Polarity Items. *Proceedings of the North East Linguistics Society*, 26, pp. 335-350.
 41. Williams, E. (1994) A Reinterpretation of Evidence for Verb Movement in French. In: D. Lightfoot and N. Hornstein, eds. *Verb Movement*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 189-205.
 42. Woulden, T. van der (1997) *Negative Contexts: Collocation, Negative Polarity, and Multiple Negation*. London: Routledge.
 43. Zanuttini, R. (1991) *Syntactic Properties of Sentential Negation*. Dissertation, University of Pennsylvania.
 44. Zanuttini, R. (1997) *Negation and Clausal Structure: A Comparative Study of Romance Languages*. New York: Oxford University Press.
 45. Zeijlstra, H. (2008) *Negative Concord is Syntactic Agreement*, University of Amsterdam.
 46. Zwicky, A. and Pullum, G. K. (1983) Cliticization vs. Inflection: English *n't*. *Language*, 59, pp. 502-13.

AN OVERVIEW OF STUDIES OF THE LINGUISTIC PHENOMENON OF NEGATION

Melisa Bureković, MA, Senior Assistant

Abstract

This paper aims to provide a brief overview of the past studies on negation, starting from Jespersen (1917) to the more recent ones that are elaborated within the generative grammar and based on Klima (1964). In the work of Klima (1964) and all subsequent works on the grammar of negation, such as Lasnik (1972), Pollock (1989), Laka (1990), Progovac (1994, 2005), Haegeman (1995) and Zanuttini (1997), attention has been confined to a formal means for expressing the meaning of sentence negation. Linguists have been trying to establish whether natural languages have a universal formal feature that corresponds to the meaning of negation. As a formal representation of negation they proposed the *Neg* symbol, the *NegP* projection and the Spec-Head relation. Furthermore, the focus of their studies has been on the licensing of negative polarity items (henceforth, the *NPI* licensing), relative scope of negation and c-command. The *NPI* licensing has been examined in terms of whether the licensing principles mainly syntactic in nature, semantic-pragmatic, or both, and whether it is autonomous in the sense that functions only for the *NPI* licensing or it is tied to the principles of other modules. Studies on relative scope of negation and c-command have been trying to determine to what extent, if at all, syntactic structures are responsible for the scope of negation.

Keywords: generative grammar, Jespersen (1917), Klima (1964), formal representation of negation, Negsymbol, NegPprojection, Spec-Head relation, *NPI* licensing, scope of negation and c-command

م. مليسة بوركوفيتش

جامعة زينتسا - كلية الآداب - قسم اللغة الإنجليزية وآدابها

عرض دراسات ظاهرة النفي اللغوي

الخلاصة:

يهدف هذا البحث إلى عرض الدراسات السابقة لظاهرة النفي اللغوي من جسرسن (Jespersen 1917) إلى البحوث التي أجريت مؤخرا في إطار النحو التوليدي، التي تأخذ رسالة كليما (Klima 1964) نقطة الانطلاق في البحث. كليما (1964) وأتباعه، لاسنيك (Lasnik 1972)، (بولوك Pollock (1989)، لাকা (Laka 1990)، بروغواتس (Progovac 1994, 2005)، هوغمان (Haegman 1995)، وزانوتيي (Zanutti 1997) يركزون على الأدوات الشكلية للتعبير عن نفي الجملة، لهدف تحديد ما إذا كانت اللغات تمتلك العلامة العامة لنفي الجملة التي تتوافق مع معنى النفي. والمقترح العام لعلامة النفي هو علامة (NegP وNeg) وعلاقة النسبة بين علامة التحديد والكلمة الأساسية. وفي صدد أبحاثهم هو ترخيص الكلمات وألفاظ ذات النطاق السليبي (ترخيص NPI)، نطاق النفي العام والمكون الفوقي. والترخيص NPI ينظر إليه من وجهة نظر ما إذا كان مبدأ الترخيص ذا طبيعة نحوية دلالية تداولية أو كليهما في الوقت نفسه، وهل هو مستقل. بمعنى أن يتم استخدامه لترخيص NPI فقط أو هو متعلق بمادئ نماذج أخرى. وبدراسة نطاق نسبية النفي والمكون الفوقي يحاول التحديد إلى أي مدى وهل هي في الأصل تراكيب نحوية مسؤولة عن ظاهرة نطاق النفي. الكلمات الأساسية: النحو التوليدي، (Jespersen (1917)، (Klima (1964)، علامة النفي الشكلية، علامة Neg، ترخيص NegP، علاقة علامة التحديد والكلمة الأساسية، ترخيص NPI، نطاق النفي والمكون الفوقي.